

"ABC- audit" auditor təşkilatı
MALİYYƏ HESABATLARININ AUDİTİ ZAMANI
QANUN VƏ QAYDALARIN NƏZƏRƏ ALINMASI

Firmadaxili Audit Standartı

Giriş

Bu Firmadaxili Audit Standartının əhatə dairəsi	1
Qanun və qaydaların təsiri.....	1
Qanun və qaydaların tələblərinə riayət edilməsinə görə məsuliyyət..	2
Məqsədlər	3
Anlayışlar	4
Tələblər	
Qanun və qaydaların tələblərinə riayət edilməsinin auditor tərəfindən təhlili.....	4
Qanun və qaydaların tələblərinə müəyyən edilən və ya ehtimal edilən riayət etməmə zamanı audit prosedurları.....	5
Sənədləşmə	6

Giriş

Bu Firmadaxili Audit Standartının əhatə dairəsi

1. Bu Firmadaxili Audit Standartı maliyyə hesabatlarının auditində qanun və qaydaların nəzərə alınması ilə bağlı auditorun məsuliyyətindən bəhs edir. Bu Firmadaxili Audit Standartı auditorun konkret qanun və qaydalara riayət edilməsini ayrı-ayrılıqda yoxlamaq və hesabat vermək üçün cəlb olunduğu digər təsdiqləmə tapşırıqlarına şamil edilmir .

Qanun və qaydaların təsiri

2. Qanun və qaydaların maliyyə hesabatına təsiri əhəmiyyətli dərəcədə fərqlidir. Muəssisənin fəaliyyətini tənzimləyən həmin qanun və qaydalar onun normativ hüquqi mühitini təşkil edir.

Bəzi qanun və qaydalar muəssisənin maliyyə hesabatına bilavasitə təsir göstərir, belə ki, onlar maliyyə hesabatında əks etdirilmiş məbləğləri və informasiyanın açıqlanmasını müəyyən edir. Digər qanun və qaydalar rəhbərliyin hərəkətlərini tənzimləyir və ya muəssisənin kommertiya fəaliyyətini aparmaq hüququ verən normaları müəyyən edir, lakin onun maliyyə hesabatına bilavasitə təsir göstərmir. Bəzi muəssisələr sət tənzimlənən sahələrdə (məsələn, banklar, kimya şirkətləri) fəaliyyət göstərir. Digərləri yalnız butovlukdə biznesin əməliyyat aspektlərini (məsələn, sağlamlığın muhafizəsi və ya əməyin təhlükəsizliyi, işə duzəlməkdə bərabər imkanlar məsələləri) tənzimləyən çoxsaylı qanun və qaydalarını yerinə yetirməlidirlər. Qanun və qaydalara riayət edilməməsi muəssisənin maliyyə

hesabatına əhəmiyyətli təsir göstərə bilən cərimələr, məhkəmə cəkişmələri və ya digər problemlərlə nəticələnə bilər.

Qanun və qaydaların tələblərinə riayət edilməsinə görə məsuliyyət

Muəssisənin fəaliyyətinin qanun və qaydaların tələblərinə uyğun təmin edilməsi, o cümlədən muəssisənin maliyyə hesabatında əks etdirilmiş məbləğləri və informasiyanın açıqlanmasını müəyyən edən qanun və qaydaların tələblərinə riayət olunmasının təmin edilməsi idarəetməyə məsul şəxslər tərəfindən nəzarət zamanı rəhbərliyin vəzifələrinə daxildir.

Auditorun məsuliyyəti

4. Bu Firmadaxili Audit Standartının məqsədi qanun və qaydaların tələblərinə riayət edilməməsi nəticəsində maliyyə hesabatında əhəmiyyətli təhriflərə yol verilməsinin aşkar edilməsində auditora yardım etməkdir.

Bununla belə, auditor qanun və qaydalara riayət edilməməsinin qarşısını almağa görə məsuliyyət daşımır və müvafiq tələblərə riayət edilməməsi ilə bağlı bütün halları aşkar etməyə borclu deyildir.

5. Auditor butovlucdə maliyyə hesabatında dələduzluq və ya səhv nəticəsində yol verilmiş əhəmiyyətli təhriflərin olmamasına dairəğlabatan əminlik əldə etməlidir.

Maliyyə hesabatının auditinin aparılması zamanı auditor tətbiq olunan hüquqi-normativ mühiti nəzərə alır. Auditin tərkib məhdudiyyətləri uzundən, audit hətta düzgün planlaşdırıldıqda və BAS-lara uyğun aparıldıqda da maliyyə hesabatlarında əhəmiyyətli təhriflərin aşkar edilə bilməməsi ilə bağlı qaçılmaz risk mövcuddur.2

Qanun və qaydalar nöqtəyi-nəzərindən, auditorun əhəmiyyətli təhrifləri aşkar etmək bacarığına tərkib məhdudiyyətlərinin potensial təsiri aşağıdakı səbəblərlə daha çox bağlı olur:

- Əsasən muəssisənin fəaliyyətinin əməliyyat aspektləri ilə bağlı olan bir çox qanun və qaydalar mövcuddur ki, bir qayda olaraq, maliyyə hesabatlarına təsir etmərlər və muəssisənin maliyyə hesabatı ilə bağlı informasiya sistemləri tərəfindən qeydə alınmırlar.

- Qanun və qaydaların tələblərinə riayət etməmək, məsələn gizli sovdələşmə, saxtakarlıq, uçot sənədlərində əməliyyatların qəsdən qeydə alınmaması, daxili nəzarət sisteminə rəhbərlik tərəfindən məhəl qoyulmaması və ya auditora qəsdən yanlış məlumatların təqdim olunması kimi hərəkətləri bilə-bilə gizlətmək məqsədi güdə bilər.

- Hər hansı bir hərəkətin qanun və ya qaydaların tələblərinə riayət edilməməsi faktı olub-olmaması son nəticədə məhkəmənin qərarı ilə müəyyən edilir.

Bir qayda olaraq, qanun və ya qaydaların tələblərinə riayət edilməməsinin maliyyə hesabatında əks etdirilmiş hadisə və əməliyyatlarla əlaqəsi nə qədər az olsa,

auditorun bu riayət etməmə faktını müəyyən etməsi və aşkara çıxarması ehtimalı daha az olacaqdır.

6. Bu Firmadaxili Audit Standartı qanun və qaydalara riayət edilməsi ilə bağlı auditorun məsuliyyətini həmin qanun və qaydaların novundən asılı olaraq, iki kateqoriyaya ayırır:

(a) Hamının təsdiqləməsinə görə, qanun və qaydaların maliyyə hesabatlarında əks etdirilmiş əhəmiyyətli məbləğlərin müəyyən edilməsinə və informasiyanın açıqlanmasına bilavasitə təsir göstərən muddəaları, məsələn, vergi və pensiya qanunvericiliyi habelə

(b) Maliyyə hesabatlarındakı məbləğlərin müəyyən edilməsinə və informasiyanın açıqlanmasına bilavasitə təsir göstərməyən, lakin riayət edilməsi müəssisənin fəaliyyətinin əməliyyat aspektləri, kommersiya fəaliyyətini davam etdirmək qabiliyyəti və ya əhəmiyyətli sanksiyalardan yayınmaq imkanları (məsələn, maliyyə dayanıqlığı, təbiəti mühafizə fəaliyyəti ilə bağlı müəyyən edilmiş normativlərə uyğun hansısa bir fəaliyyət növünün həyata keçirilməsi üçün lisenziya tələblərinin yerinə yetirilməsi) üçün prinsipial cəhətdən vacib olan digər qanun və qaydalar.

7. Bu BAS qanun və qaydaların yuxarıda sadalanan kateqoriyalarının hər biri üzrə fərqli tələblər müəyyən edir. 6(a) paraqrafında nəzərdə tutulan kateqoriya ilə əlaqədar auditor həmin qanun və qaydaların muddəalarına riayət edilməsi ilə bağlı yetərli münasib audit sübutları əldə etməlidir. 6(b) paraqrafında nəzərdə tutulan kateqoriya ilə əlaqədar auditorun məsuliyyəti maliyyə hesabatına əhəmiyyətli təsir göstərə bilən qanun və qaydalara riayət edilməməsi faktını müəyyənləşdirməyə kömək edən audit prosedurlarının yerinə yetirilməsi ilə məhdudlaşır.

8. Bu Firmadaxili Audit Standartına uyğun olaraq, auditor maliyyə hesabatlarına dair rəy formalaşdırılması məqsədilə tətbiq olunan digər audit prosedurlarının gedişində aşkar edilmiş və ya ehtimal edilən riayət etməmə hallarını müəyyən etməlidir. 200 sayılı BAS-da3 tələb olunduğu kimi, auditin gedişində peşəkar inamsızlığın tətbiqi xüsusən müəssisənin fəaliyyətinə təsir edən qanun və qaydaların sayı nəzərə alınmaqla, mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Məqsədlər

10. Auditorun məqsədləri aşağıdakılardır:

(a) Maliyyə hesabatlarında əhəmiyyətli məbləğlərin müəyyən edilməsinə və informasiyanın açıqlanmasına bilavasitə təsir göstərməsi hamılıqla qəbul edilən qanun və qaydaların muddəalarının yerinə yetirilməsi ilə bağlı yetərli münasib audit sübutları əldə etmək;

(b) Maliyyə hesabatlarına əhəmiyyətli təsir göstərə bilən digər qanun və qaydaların tələblərinə riayət etməmə hallarını müəyyən etməyə yönəlmiş xüsusi audit prosedurlarını yerinə yetirmək; habelə

(c) Audit zamanı aşkar edilmiş qanun və qaydalara müəyyən edilmiş və ya ehtimal olunan riayət etməmə hallarında müvafiq tədbirlər görmək.

Anlayışlar

11. Bu Firmadaxili Audit Standartının məqsədləri üçün aşağıdakı termin bu mənani bildirir:

Riayət etməmə - Yoxlanılan müəssisənin qəsdən və ya bilməyərəkdən quvvədə olan qanun və ya qaydalara zidd fəaliyyəti və ya fəaliyyətsizliyi. Bu cür fəaliyyətə müəssisənin özü tərəfindən və ya idarəetməyə məsul şəxslər, rəhbərlik və ya işçilər tərəfindən onun adından sovdələşmələrin bağlanması aiddir.

Müəssisənin idarəetməyə məsul şəxsləri, rəhbərlik və ya əməkdaşları tərəfindən şəxsi zəmində qanunsuz (müəssisənin təsərrüfat fəaliyyəti ilə bağlılığı olmayan) hərəkətləri riayət etməmə kateqoriyasına daxil deyildir.

Tələblər

Qanun və qaydaların tələblərinə riayət edilməsinin auditor tərəfindən təhlili

12. 315 sayılı (düzəliş edilmiş) BAS-a 4 müvafiq olaraq, müəssisə və onun mühitinin oyrənilməsi gedişində auditor aşağıdakılara dair ümumi təsəvvür əldə etməlidir:

(a) Müəssisənin, sahə və ya sektorun fəaliyyət göstərdiyi hüquqi-normativ mühit; habelə

(b) Müəssisə hüquqi-normativ tələblərin yerinə yetirilməsini necə təmin edir.

13. Auditor məbləğlərin müəyyən edilməsinə və informasiyanın açıqlanmasına bilavasitə təsir göstərən qanun və qaydaların muddəalarının yerinə yetirilməsi ilə bağlı yetərli münasib audit sübutları əldə etməlidir.

14. Auditor maliyyə hesabatlarına əhəmiyyətli təsir göstərə bilən digər qanun və qaydaların tələblərinə riayət etməmə hallarını müəyyən etmək üçün aşağıdakı audit prosedurlarını yerinə yetirməlidir:

(a) Rəhbərlik və müvafiq hallarda, idarəetməyə məsul şəxslərlə müəssisənin bu cür qanun və qaydalara riayət edilməsi barədə sorğular aparılması; habelə

(b) Müvafiq lisenziyalaşdırıcı və ya tənzimləyici orqanlarla uyğunluğun (əgər beləsi varsa) yoxlanılması.

15. Audit zamanı auditor tətbiq olunmuş digər audit prosedurlarının qanunlara və qaydalara riayət etməmə və ya ehtimal edilən riayət etməmə hallarını auditorun nəzərinə çatdırma bilməsinə hazır olmalıdır.

16. Auditor rəhbərlikdən və müvafiq hallarda, idarəetməyə məsul şəxslərdən maliyyə hesabatını hazırlayarkən nəticələri nəzərə alınmalı olan qanun və qaydalara riayət etməmə və ya ehtimal edilən riayət etməmə hallarının auditora açıqlanmış olması iləbağlı yazılı təqdimatlar təqdim etmələrini tələb edə bilər.

17. Muəyyən edilmiş və ya ehtimal edilən riayət etməmə halları olmadıqda, auditorun muəssisənin 12-16-cı paragraflarda irəli surulən qanun və qaydalara riayət etməsi ilə bağlı audit prosedurlarını yerinə yetirmək tələb olunmur.

Qanun və qaydaların tələblərinə muəyyən edilən və ya ehtimal edilən riayət etməmə zamanı audit prosedurları

18. Əgər auditor qanun və ya qaydalara riayət etməmə və ya ehtimal edilən riayət etməmə halları haqqında məlumatdan xəbər tutarsa, aşağıdakıları etməlidir:

- (a) Hərəkətin xarakteri və baş verdiyi şəraitlərə dair təsəvvür əldə etməlidir; habelə
- (b) Bu hərəkətin maliyyə hesabatına mümkün təsirini dəyərləndirmək üçün əlavə informasiya əldə etməlidir.

19. Əgər auditor riayət etməmə halının ola bilməsi ilə bağlı şübhə edərsə, bu məsələni rəhbərliklə və müvafiq hallarda, idarəetməyə məsul şəxslərlə müzakirə etməlidir. Əgər rəhbərlik və ya müvafiq hallarda, idarəetməyə məsul şəxslər muəssisənin qanun və qaydalara riayət etməsi və auditorun fikrincə, ehtimal edilən riayət etməmə halının maliyyə hesabatına əhəmiyyətli təsir edə bilməsini dəstəkləyən yetərli məlumat təqdim etməzsə, auditor hüquqi məsləhət almaq üçün muraciət etmək zərurətini nəzərdənkeçirməlidir.

20. Əgər ehtimal edilən riayət etməmə halına dair yetərli informasiya əldə edilə bilməzsə, auditor münasib audit sübutlarının çatışmamasının auditor rəyinə təsirini dəyərləndirməlidir.

21. Auditor riayət etməmənin auditin digər aspektləri ilə əlaqədar nəticələrini, o cümlədən audit riskinin qiymətləndirilməsini və yazılı təqdimatların etibarlılığını dəyərləndirməli və müvafiq tədbir görməlidir.

Qanun və qaydaların tələblərinə muəyyən edilən və ya ehtimal edilən riayət etməmə barədə məlumat verilməsi

Qanun və qaydaların tələblərinə riayət etməmə barədə idarəetməyə məsul şəxslərə məlumat verilməsi

22. İdarəetməyə məsul şəxslərin hamısı muəssisənin rəhbərliyindən cəlb olunduğu və buna görə də auditorun muəyyən edilmiş və ya ehtimal edilən riayət etməmə ilə bağlı məsələlərə dair verdiyi məlumatdan artıq xəbərdar olması hallarından savayı, auditor audit əsnasında qarşısına çıxmış qanun və qaydalara riayət etməmə ilə bağlı, açıq-aşkar əhəmiyyətsiz hallardan başqa, idarəetməyə məsul şəxslərə xəbər verməlidir.

23. Əgər auditorun fikrincə, 22-ci paragrafda təsvir edilmiş riayət etməmənin qəsdən törədilməsi və əhəmiyyətli hal olması hesab edilərsə, auditor bu barədə idarəetməyə məsul şəxslərə ən qısa vaxtda xəbər verməlidir.

24. Əgər auditor rəhbərliyin və ya idarəetməyə məsul şəxslərin riayət etməmə ilə əlaqəli olmasına şübhə edərsə, bu məsələni o, muəssisənin daha yüksək nüfuz sahiblərinə (əgər mövcud olarsa), məsələn, Audit komitəsi və ya Muşahidə Şurasına xəbər verməlidir.

Daha yüksək nüfuz sahibləri olmazsa, yaxud auditor xəbər verilməsini qeyri-mümkün hesab edərsə və ya kimə məlumat verilməsinə əmin olmazsa, auditor hüquqi məsləhət almaq üçün muraciət etmək zərurətini nəzərdən keçirməlidir.

Maliyyə hesabatına dair auditor hesabatında qanun və qaydaların tələblərinə riayət etməmə barədə məlumat verilməsi

25. Əgər auditor riayət etməmənin maliyyə hesabatına əhəmiyyətli təsirə malik olması və maliyyə hesabatında adekvat olaraq əks olunmaması barədə nəticə çıxarsa, onda 705 sayılı BAS-a müvafiq olaraq, maliyyə hesabatına dair şərti musbət və ya mənfirəy bildirməlidir.

26. Əgər rəhbərlik və ya idarəetməyə məsul şəxslər auditorun maliyyə hesabatları üçün əhəmiyyətli ola bilən riayət etməmə halının baş vermiş olmasını və ya baş vermə ehtimalını dəyərləndirmək üçün yetərli münasib audit sübutları əldə etməsinə mane olarsa, auditor 705 sayılı BAS-a müvafiq olaraq, auditin əhatə dairəsinə qoyulan məhdudiyyətə əsaslanaraq, maliyyə hesabatları barədə şərti musbət rəy ifadə etməli və ya rəydən imtina etməlidir.

27. Əgər auditor riayət etməmə halının baş vermiş olmasını rəhbərlik və ya idarəetməyə məsul şəxslər tərəfindən deyil, şəraitlərin yaratdığı məhdudiyyət uzundən muəyyən edə bilməzsə, auditor 705 sayılı BAS-a müvafiq olaraq, bunun auditor rəyinə təsirini dəyərləndirməlidir.

Tənzimləyici və hüquq mühafizə orqanlarına qanun və qaydaların tələblərinə riayət etməmə barədə məlumat verilməsi

28. Əgər auditor qanun və qaydalara riayət etməmə halını muəyyən etmişsə və ya bundan şübhələnərsə, muəyyən edilmiş və ya ehtimal edilən riayət etməmə barədə muəssisənin xaricindəki tərəflərə məlumat verməklə bağlı auditorun məsuliyyətini muəyyən etməlidir.

Sənədləşmə

29. Auditor audit sənədlərinə qanun və qaydalara muəyyən edilmiş və ya ehtimal edilən riayət etməmə faktını rəhbərliklə və müvafiq hallarda, idarəetməyə məsul şəxslərlə və muəssisənin xaricindəki digər tərəflərlə muzakirələrin nəticələrini daxil etməlidir.